ENCICLOPEDIE

EGIPTUL ANTIC

8

MISTERELE UNEI MARI CIVILIZAŢII

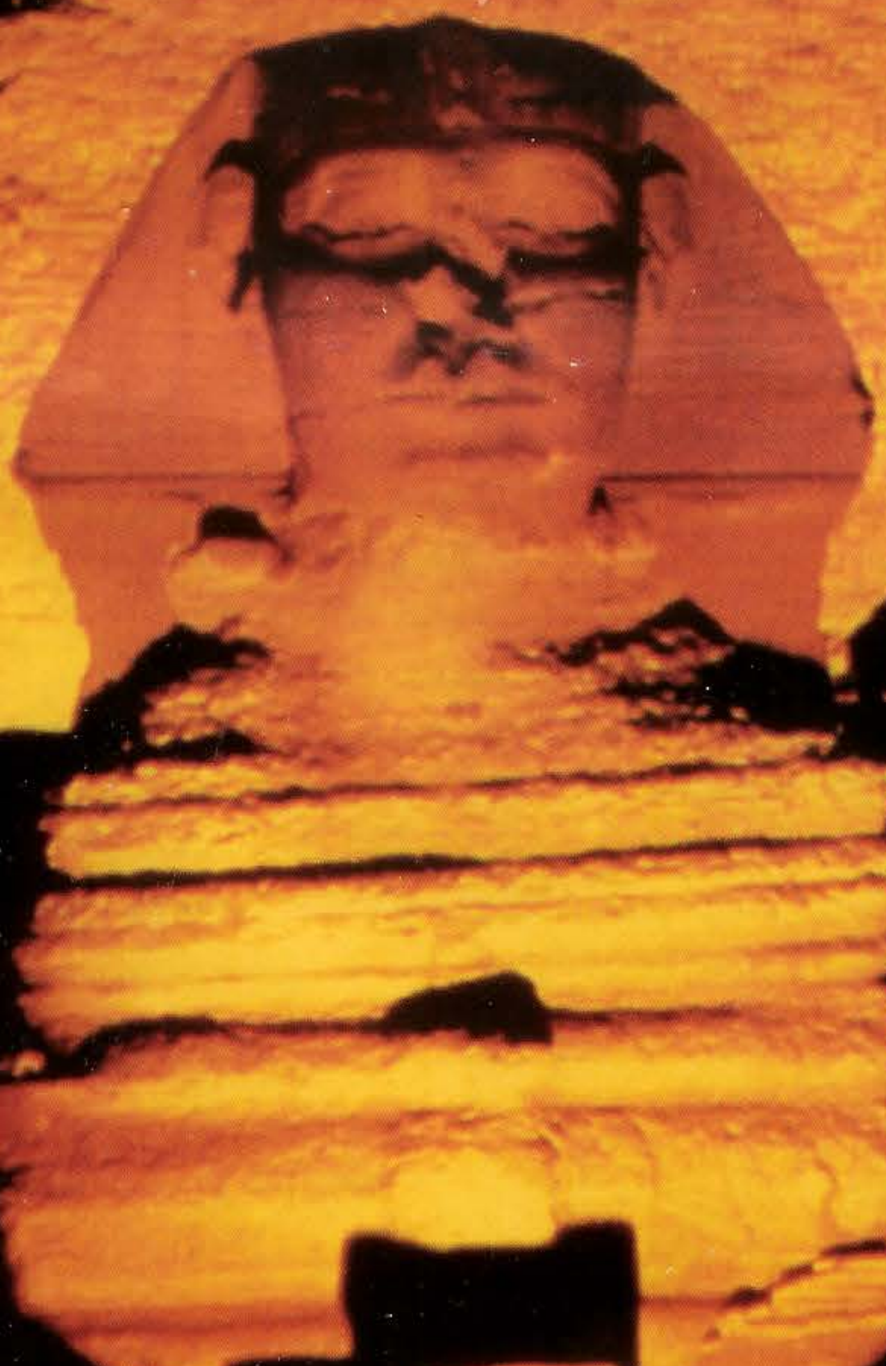

ErcPress

5 TELL el-AMARNA

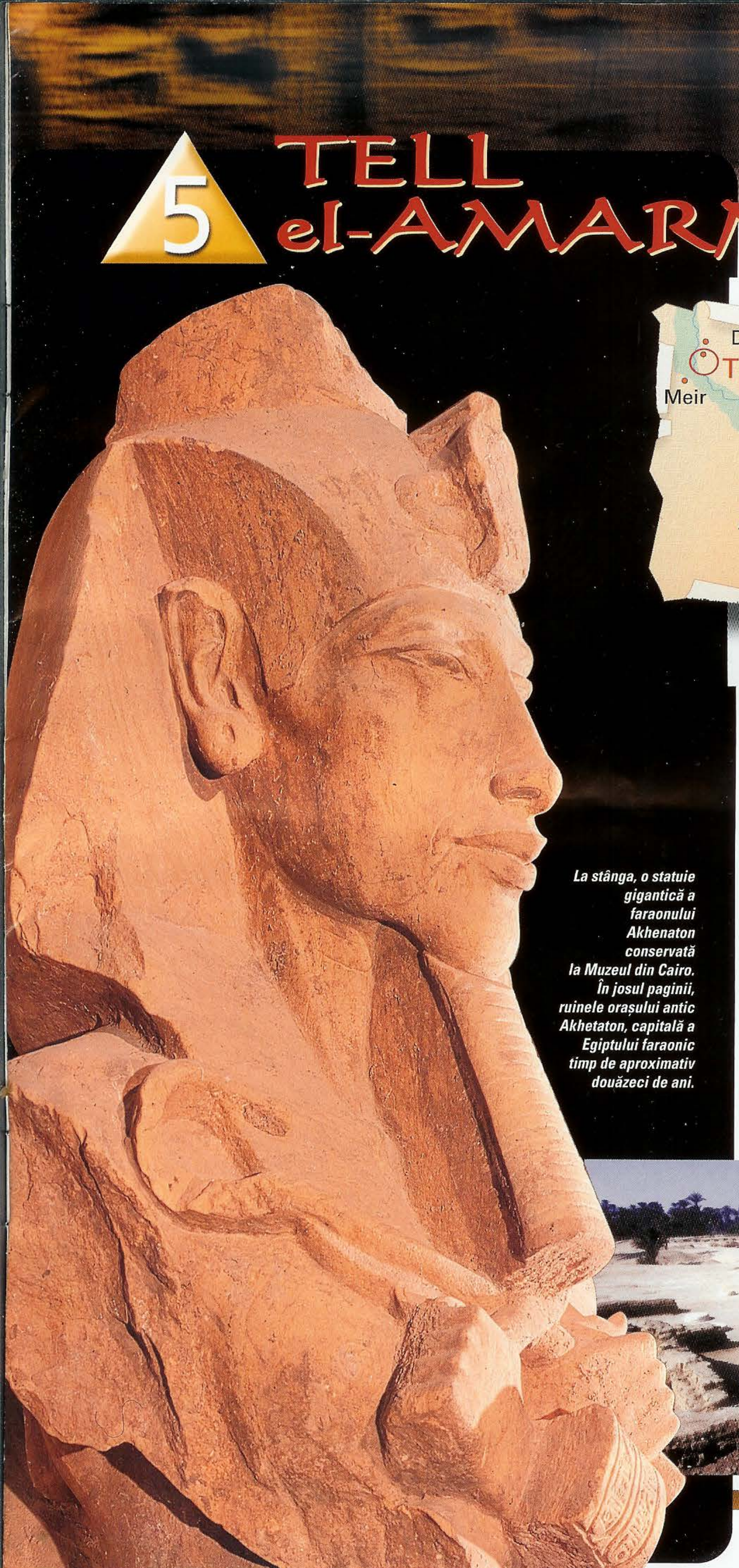

La stânga, o statuie gigantică a faraonului Akhenaton conservată la Muzeul din Cairo. În josul paginii, ruinele orașului antic Akhetaton, capitală a Egiptului faraonic timp de aproximativ douăzeci de ani.

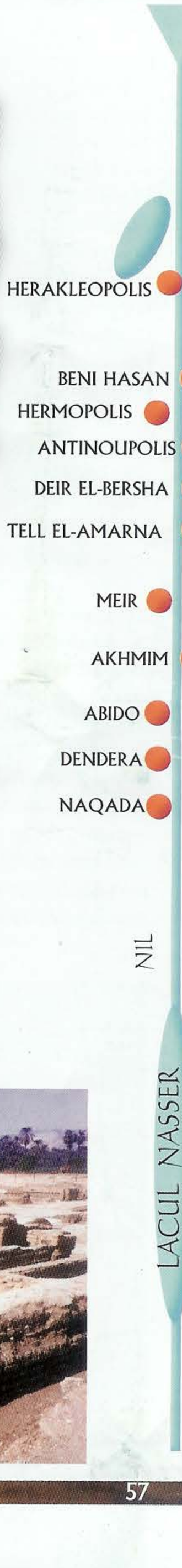

Orașul antic Akhetaton (care înseamnă „Orizontul lui Aton"), cunoscut astăzi sub denumirea Tell el-Amarna, se află pe malul estic al Nilului, la 280 de kilometri sud de Cairo, într-o câmpie înconjurată de faleze stâncoase care adăpostesc cele două necropole ale așezării. Orașul, ale cărui monumente au fost practic șterse de pe fața pământului de aripa necruțătoare a timpului, a fost construit din ordinul lui Akhenaton (1350-1333), care a ales personal locația revelată de zeul Aton: o fâșie de pământ

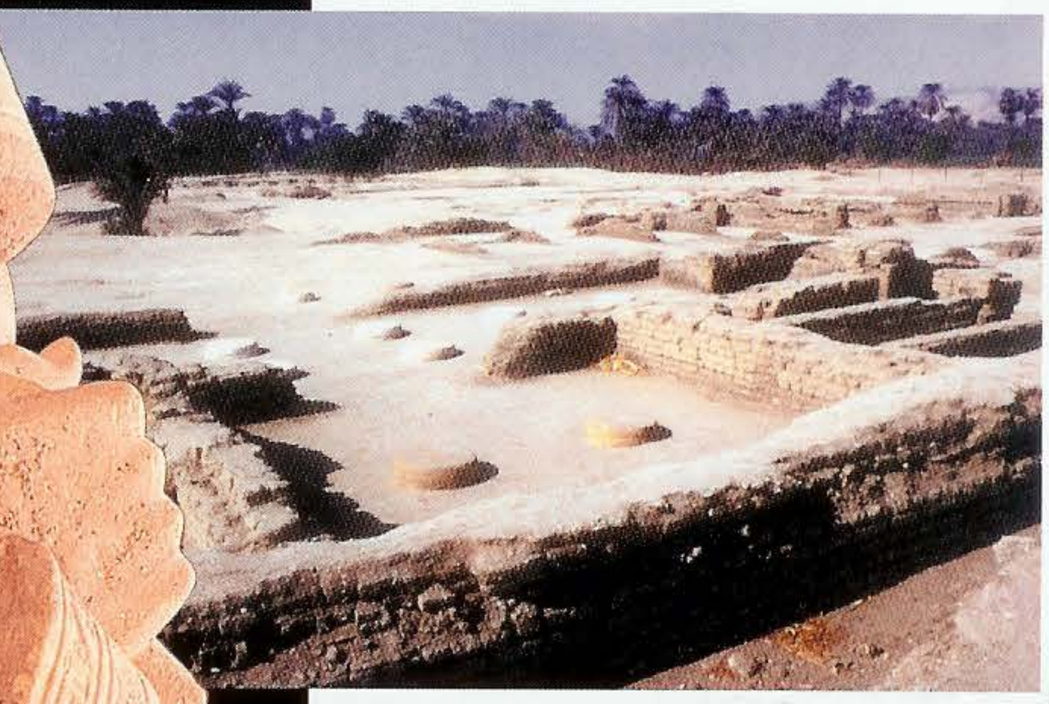

5 - TELL el-AMARNA

Cultul discului solar:

Pentru a se sustrage puternicei influențe exercitate de clerul teban care servea în templul zeului Amon, faraonul Amenofi al IV-lea creează o nouă religie în centrul căreia se afla zeul Aton, discul solar, și își schimbă numele în Akhenaton („Folositor lui Aton" sau „Spiritul lui Aton"). Această măsură a reprezentat deznodământul unui proces început cu mult timp în urmă, când principalii zei ai Egiptului antic încep să își piardă treptat din atribute ajungând să fie identificați cu zeul solar Ra, venerat îndeosebi la Heliopolis. Akhenaton hotărăște să înalțe la rangul de divinitate partea vizibilă a astrului solar, și anume discul, atribuindu-i nu numai funcțiile de creare și menținere a vieții, ci și rolul de „faraon ceresc" și zeu al morților. În mod greșit considerat un soi de monoteism, cultul lui Aton nu era decât un mijloc de a spori credibilitatea și puterea faraonului, a cărui supremație începuse să fie amenințată ca urmare a creșterii în importanță a diverselor culte, îndeosebi cel al zeului Amon din Teba. De remarcat faptul că una din caracteristicile noii religii de la Amarna este tocmai lipsa clerului; rolul de intermediar între credincioși și zeu îi revine numai faraonului. Lipsa unui cler specializat a avut drept consecință reînnoirea cultului divin închinat regelui, precum și întărirea absolutismului teocratic. Cu toate acestea, cultul lui Aton nu s-a bucurat de o prea mare trecère în rândul populației, care a continuat să venereze zeitățile tradiționale. Mai mult, mutarea capitalei într-un loc izolat a făcut ca difuzarea cultului atonian să se limiteze la curtea regală, îngreunând propagarea acestuia în restul țării, astfel încât adorarea lui Aton a încetat aproape cu desăvârșire o dată cu moartea lui Akhenaton, promulgatorul său.

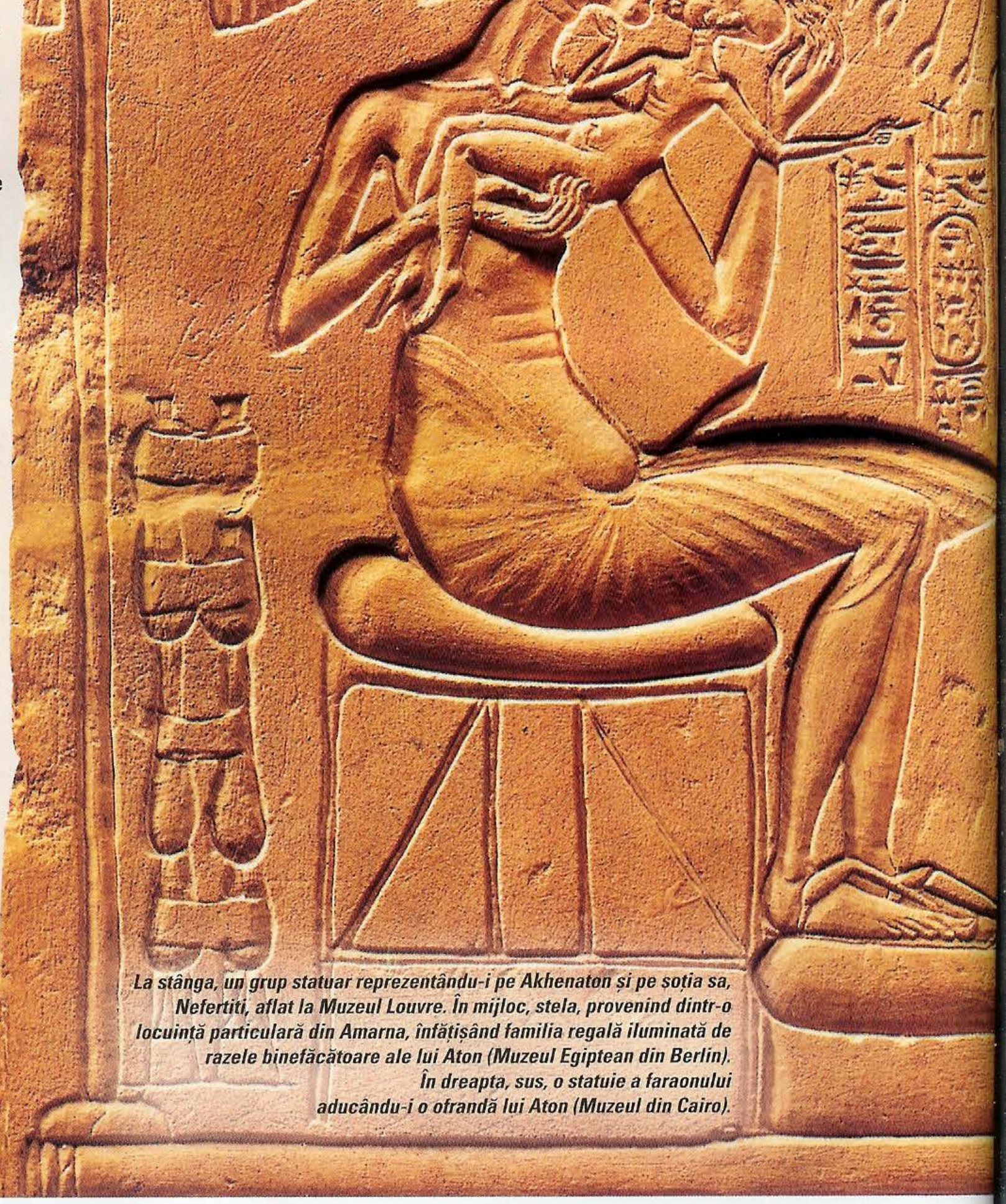

La stânga, un grup statuar reprezentându-i pe Akhenaton și pe soția sa, Nefertiti, aflat la Muzeul Louvre. În mijloc, stela, provenind dintr-o locuință particulară din Amarna, înfățișând familia regală iluminată de razele binefăcătoare ale lui Aton (Muzeul Egiptean din Berlin). În dreapta, sus, o statuie a faraonului aducându-i o ofrandă lui Aton (Muzeul din Cairo).

zeul Aton

nelocuită, aflată departe de Teba însă dominată de doi munți a căror poziționare amintea de scrierea hieroglifică a cuvântului Akhet (substantivul orizont), simbol fundamental al noului cult solar. Lucrările de construcție au fost începute în cel de-al cincilea an de domnie a suveranului; pentru ca noua capitală să fie gata cât mai repede cu putință s-au folosit blocuri de gresie de mici dimensiuni, denumite *talatat* (cuvânt arab ce derivă din adjectivul "tăiat" și utilizat de către muncitorii și constructorii care lucrau în Egipt în secolul al XIX-lea), acestea fiind mult mai ușor de așezat. Aceeași tehnică fusese utilizată pentru construcția edificiului denumit Gempaaton (Aton a fost găsit), templul ridicat de Akhenaton la Karnak între cel de-al doilea și cel de-al patrulea an de domnie.

5 - TELL el-AMARNA

Arta din Amarna - între

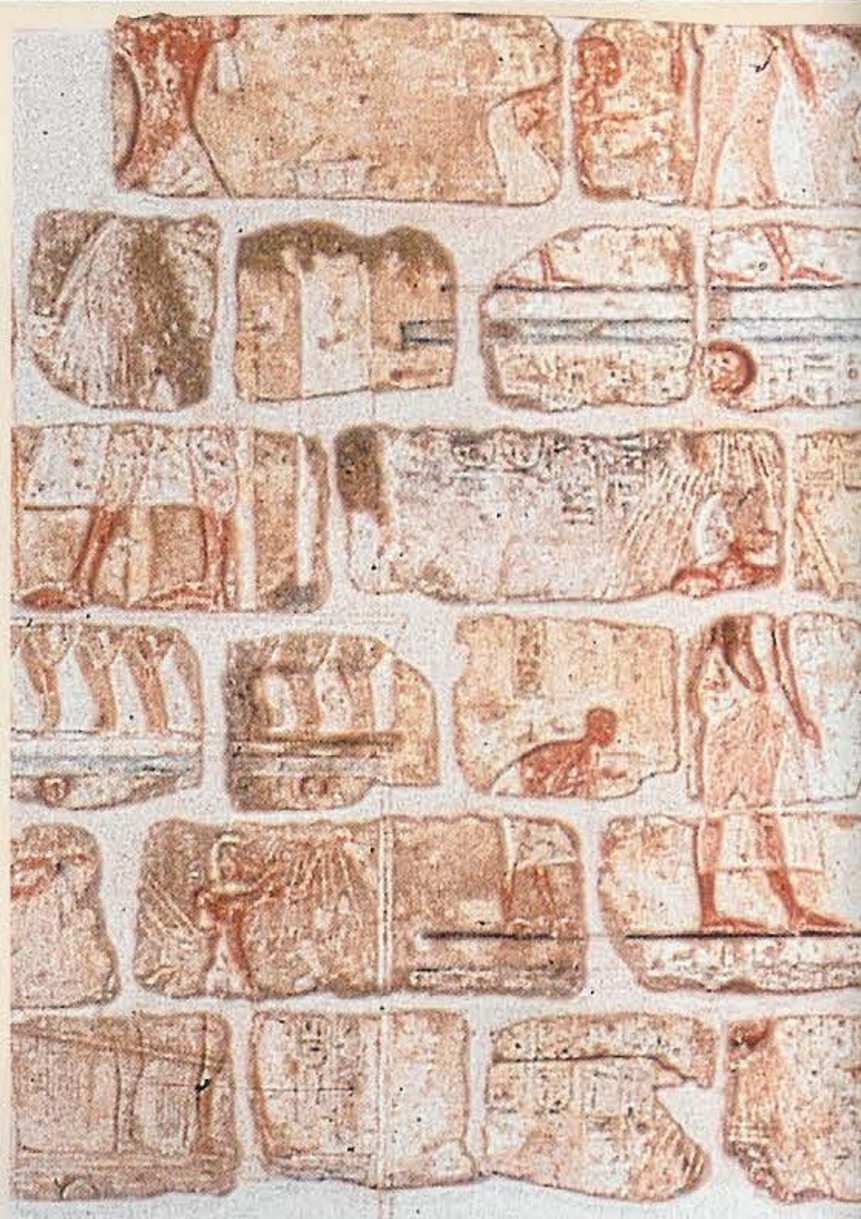

La stânga, o pictură din Palatul Regal ce înfățișează două din fiicele faraonului jucându-se (Asholean Museum, Oxford). Deasupra, decor reconstruit din blocuri de piatră (talatat) provenind de la edificiile construite de Akhenaton la Karnak și conservat la Muzeul din Luxor. Mai jos, un fragment de pavaj pictat înfățișând o bogată vegetație palustră și păsări acvatice (Muzeul din Cairo).

Akhetaton se întindea pe o suprafață de nouă kilometri de-a lungul unei axe nord-sud, având o lățime de un kilometru de la est la vest. În partea nordică se aflau palatul regal și un complex de reședințe secundare; în centrul orașului se înălțau două temple (templul cel mare și templul cel mic) dedicate lui Aton, la rândul lor reședințe ale suveranului. Locuințele supușilor se găseau în partea sudică a orașului, tot acolo aflându-se și Maruatonul, o grădină amenajată pentru meditație și rugăciune.

Trei artere de mari dimensiuni străbăteau orașul de la nord la sud, acesta fiind împărțit ulterior în cartiere prin construirea unor străzi de dimensiuni mai mici ce se intersectau cu cele principale. Reședința regală, locul unde faraonul își îndeplinea sarcinile zilnice, se înălța de-a lungul arterei principale (Strada cea Mare) și era unită printr-un pod cu templele aflate în partea opusă a orașului. Complexul regal era compus dintr-o intrare ce dădea într-o grădină cu bazin, închisă de două rânduri de camere - 15 la număr - împodobite cu picturi al căror element central îl constituia fluviul Nil.

noutate și tradiție

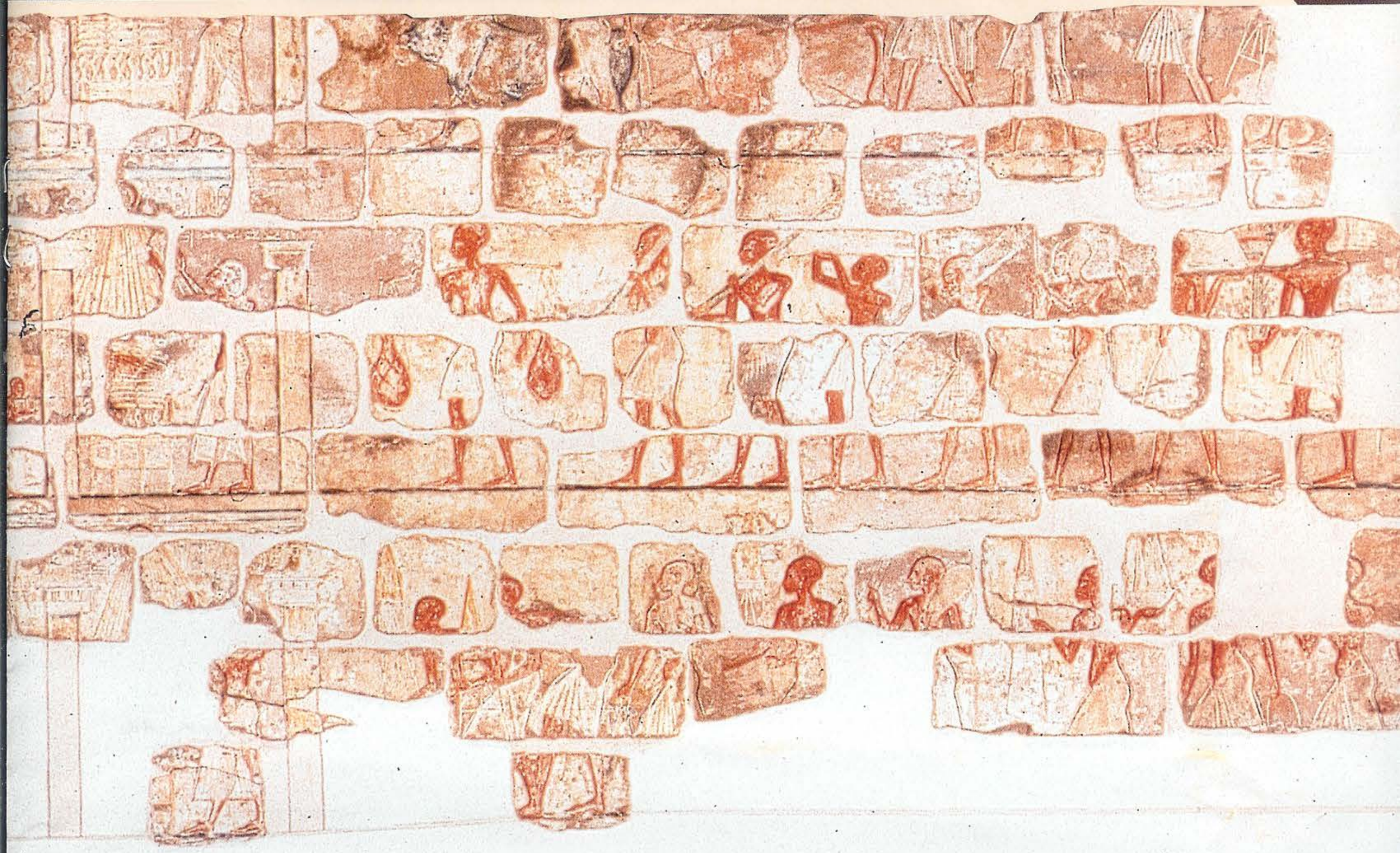

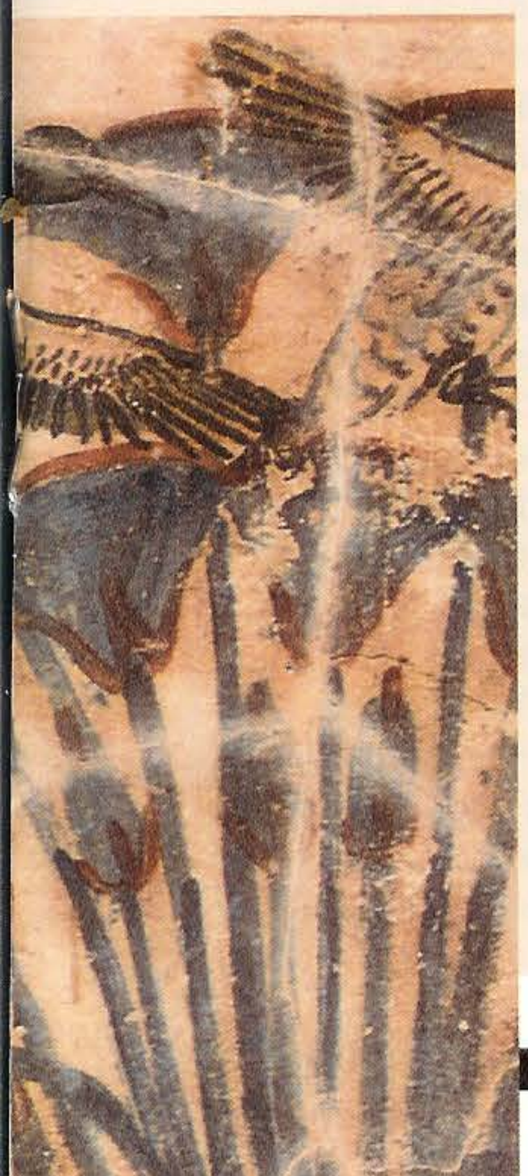

Influența cultului zeului Aton se manifestă cel mai mult în domeniul artei, unde noile canoane impuse de faraon, care îi îndrumă personal pe artiștii de la curtea sa, vor avea un ecou puternic, deși ulterior tendințele foarte exagerate ale noului curent vor fi întrucâtva domolite. Influența orientală în artă se făcuse deja simțită în timpul domniei lui Amenofi al III-lea, introducând tehnici precum cea a „stofei ude" (care făcea ca țesăturile să se muleze pe corp evidențiind formele), conducând spre un realism ce punea accentul pe senzualitate și acorda o atenție deosebită detaliilor. Acestor tendințe li s-au adăugat noile canoane introduse de Akhenaton, care presupuneau alungirea craniului, a chipului și, în general, a liniilor corpului (este suficient să ne amintim forma caracteristică a ochilor migdalați). Mai mult, faraonul este portretizat în ipostaze elegante, grațioase, cu forme androgine, pentru a simboliza uniunea caracterelor masculine și a celor feminine, contopite în figura regelui, asemenea imaginii Discului solar ce reunește toate formele de viață. Chiar și temele artistice abordate se extind: încep să apară frecvent reprezentări ale unor scene din viața cotidiană a familiei regale care, spre deosebire de epocile trecute, apare portretizată și în edificiile de cult; totodată, un puternic accent se pune pe momentele de afecțiune și intimitate dintre rege și fiii săi.

Regina Nefertiti

Soția lui Akhenaton a avut un rol foarte important în viața politică și religioasă a Amarnei. Regina apare mereu alături de faraon în scenele religioase, cei doi celebrează împreună *sărbătoarea sed* (ritualul de reînnoire a puterii regelui), iar pe o lespede provenind din Amarna acelei epoci - reutilizată mai târziu la Hermopolis - este înfățișată lovind dușmanii cu o măciucă, ipostază tipică de reprezentare a faraonului. Începând însă cu cel de-al doisprezecelea an de domnie a lui Akhenaton, nu se mai menționează nimic despre Nefertiti, probabil din cauza morții acesteia. Minunatele busturi din calcar pictat și gresie - provenind din atelierul sculptorului Djehutymes, descoperit de arheologul Ludwig Borchardt - trebuie văzute mai degrabă ca studii sau modele ale chipului reginei decât ca opere de artă terminate. Unul din ele păstrează încă pe chip liniile de contur ce îi serveau sculptorului drept reper în diferite faze ale realizării, de la cioplire până la finisare.

Urma aripa „administrativă" a palatului, incluzând sala tronului, înconjurată de săli hipostile - depozitele și arhivele în care au fost descoperite celebrele tăblițe de argilă. Sanctuarul închinat lui Aton reunește însă caracteristicile templelor solare specifice Dinastiei a V-a și cele ale templului clasic; astfel, se păstrează intrarea susținută de coloane, dar dispare arhitrava pentru ca razele soarelui să nu întâmpine nici un obstacol în drumul lor. Traversând un pavilion ce purta denumirea de *Per-hai*, se ajungea la șase curți interioare deschise; ultimele două alcătuiau Gempaatonul, sau sanctuarul propriu-zis.

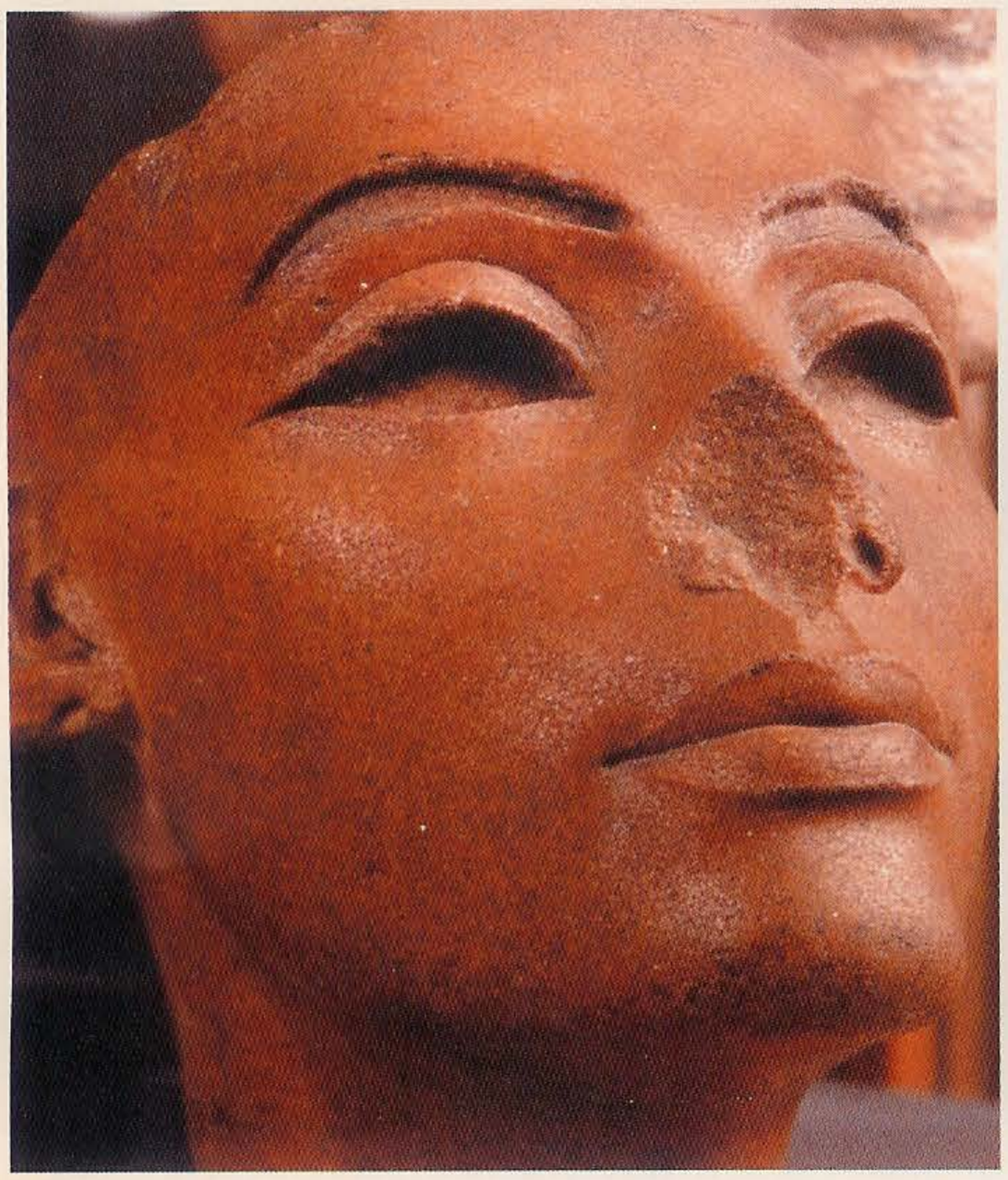

La stânga, bustul din calcar pictat al lui Nefertiti, păstrat la Muzeul din Berlin.
Deasupra, un portret al reginei realizat din cuarțit galben (Muzeul din Cairo).
La dreapta, un cap al reginei rămas neterminat, pe care se pot observa încă liniile-reper trasate cu cerneală neagră. Cele trei piese provin din atelierul sculptorului Djehutymes, unul din artiștii oficiali ai curții regale.

Primele patru curți interioare conțineau numeroase altare de mici dimensiuni, altarul principal aflându-se în cea de-a cincea. La sud de oraș se întindea Maruatonul - o grădină îngrijită, cu ronduri de flori, în care, pe lângă o serie de edificii legate între ele prin alei pictate, se mai aflau un lac și o insulă cu pavilion.

Satul muncitorilor care au lucrat la construcția așezării și a necropolelor se afla la jumătatea distanței dintre acestea și oraș. Casele erau construite unele lângă altele și înconjurate de un zid cu intrare unică. Locuința de

Arheologul

Ludwig Borchardt

Între anii 1904-1914, Deutsche Orient-Gesellschaft, sub conducerea egiptologului Ludwig Borchardt (în fotografie), a primit permisiunea de a efectua săpături la Amarna. În timpul excavării sectorului rezidențial, la sud de palatul regal, au fost scoase la lumină câteva busturi înfățișând-o pe regina Nefertiti, printre care și cel policrom aflat în prezent la Berlin. Nemții încheiaseră un acord cu guvernul egiptean privind împărțirea obiectelor găsite, dar știau prea bine că autoritățile nu le-ar fi cedat niciodată acel bust. De aceea, oamenii de știință care îl însoțeau pe Borchardt au recurs la un truc: au acoperit bustul cu o peliculă, apoi l-au îmbrăcat în ghips și l-au remodelat, făcându-l să pară o piesă grosolană și lipsită de valoare. Astfel, superbul portret al lui Nefertiti a putut fi scos din Egipt, înregistrat ca fiind o sculptură neînsemnată.

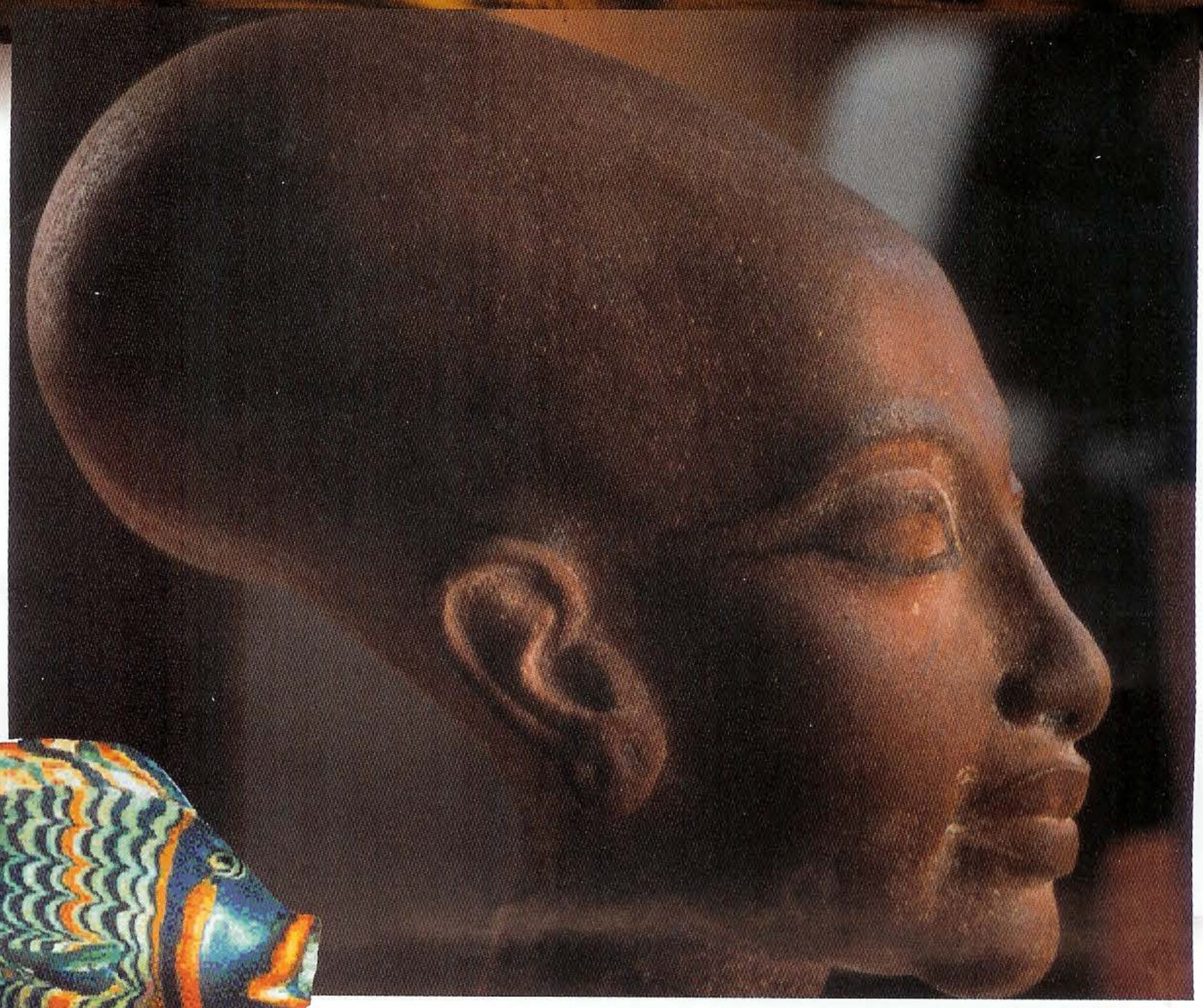

La dreapta, capul unei prințese amarniene, foarte alungit potrivit noilor canoane estetice în vogă la Amarna (Muzeul din Cairo). Dedesubt, un recipient pentru cosmetice sub formă de pește, din sticlă colorată (British Museum, Londra).

Arhiva de la Amarna

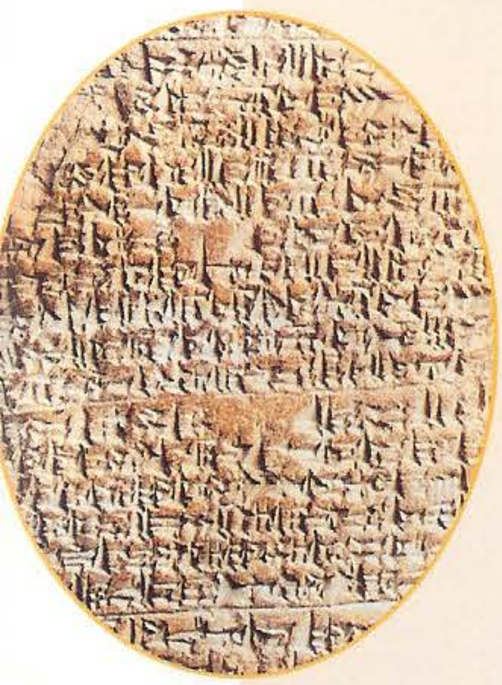

Tăbliţele din argilă, care alcătuiesc aşa-numita „arhivă de la Amarna", au fost descoperite din întâmplare, în 1887, de o ţărancă ce săpa printre ruinele palatului regal, colectând nămol pentru a-l folosi ca îngrăşământ. Se cunosc 382 de astfel de tăbliţe, care acoperă perioada cuprinsă între cel de-al treizecilea an de domnie al lui Amenofi al III-lea şi primul an de domnie al lui Tutankhamon. De o importanţă deosebită, tăbliţele conţin corespondenţa diplomatică a Egiptului cu marile puteri din Orientul Apropiat. Toate folosesc scrierea cuneiformă: cele mai multe sunt scrise în akkadiană, limba folosită în diplomaţie în acea perioadă, altele păstrează texte în hurriană (idiomul folosit în regatul Mitanni) şi în hitită.

dimensiuni mai mari aparţinea funcţionarului însărcinat cu supravegherea bunului mers al lucrărilor; cele ale muncitorilor erau compuse din patru încăperi: anticameră, cameră de oaspeţi, bucătărie şi dormitor. Suprafaţa oraşului era delimitată prin aşa-numitele stele, pe post de pietre de hotar: unsprezece pe malul estic, realizate în cel de-al şaselea an al domniei lui Akhenaton, şi trei pe cel vestic, datând din cel de-al optulea an de domnie. Aşezarea a fost locuită timp de aproximativ douăzeci de ani, până la moartea faraonului. Ulterior, curtea regală a revenit la Teba, iar locuitorii Amarnei s-au mutat în apropiatul Hermopolis.

EGIPTUL ANTIC

MISTERELE UNEI MARI CIVILIZAŢII

ROMÂNIA

ERC PRESS
PIAŢA PRESEI LIBERE NR. 1, SECTOR 1, BUCUREŞTI
TELEFON/FAX: 021.318.70.27; 021.318.70.28

Preţ: 19,00 lei

ISSN: 1843-1631

5 948363 018247